

Bilten

Udruge »fra Grga Vilić«

Anto Pranjić

novinar-kolumnist, Brčko | Sarajevo;
član osnivačke skupštine Udruge »fra Grga Vilić«

Poštovani čitatelji,

Polako ulazimo u predbožićno vrijeme. S posebnom se radošću pripremamo za dolazak malenog Boga među nas, ljude. Naša svijetla posavska tradicija i ono što nam je u amanet ostavio fra Grga Vilić, obvezuju nas da se posebno prisjećamo majke nad svim majkama, Blažene Djevice Marije. Ali i naših posavskih majki, pa i žene općenito. Iz nekoliko susreta s fra Grgom (kako onih u *Posavskom glasniku* u Zagrebu, tako i onih u poratnim godinama u Posavini) pamtim kako se on s posebnom nježnošću prisjećao svoje majke Kate.

Naša burna povijest (takva kakva jest: trpeća ali naša) uvijek nam je davala snagu da preživimo život »na buretu baruta«, u izbjeglištvu, a da sačuvamo dostojanstvo i kršćanske vrijednosti. U srcima je uvijek ostavljala prostora da se prisjećamo lijepih stvari. A ono najljepše čega se uvijek sjećamo jesu naše posavske majke. Naše radosne paćenice, koje su rađale toliko djece, ali nikada nisu zapostavljale kućanske poslove, nedjeljnu misu i svoje muževe. I danas, u itekako drugačijim okolnostima, nose tu veliku posavsku žensku dušu spremnu da bude *pri ruci kad god zatreba*. To nam posebno pokazuju članci u ovom broju *Biltena* fra Grgine udruge.

Toliko je ljepote u ženskom srcu! I kad veze svatovski peškir (članak mr. Ružice Kopačević-Miličević). I kad pjeva izvornu i svira šargiju i dvojnice (članak mr. Kristine Čustonjić). I kad kupa dječicu... Naša posavska žena čuva običaje (članak dr. sc. Ružice Šušnjare). I zato, posavski čovječe i čovječe dobre volje, od srca ti preporučam ovaj *Bilten*. Uzmi ga, čitaj i nosi u život. Prisjećaj se svoje Posavine, ljudi i žena, ma gdje bio i ma šta radio. Neka ti predstojeći najradosniji katolički i kršćanski blagdan bude veseo. Blagoslovljen Božić i sretna Nova 2014. godina! ▀

Iz posavske dijaspore

KUD »Bosanska Posavina Beč« organizira humanitarnu akciju za Maria Pavića 25. 1. 2014. u »Posavskom domu« u Beču (Austrija).

Zavičajni klub »Pećnik« organizira 22. »Pećničku zabavnu večer« 25. 1. 2014. u Rheinfeldenu (Švicarska).

Zavičajni klub »Donja Tramošnica Thun« organizira 9. »Tramošničku feštu« 1. 2. 2014. u Grenchenu (Švicarska).

Svilajac **Franjo Matanović**, stanovnik Trsta, dobio je još jednu književnu nagradu u Italiji (vidjeti njegovu dobitničku pjesmu na str. 16).

Potočanac **Slavko Knežević**, član dijaspore u Švicarskoj, prvi je Pokrovitelj *Biltena* (vidjeti tekst na str. 2). ▀

Zimska čarolija: selo Prud.
(Foto: Mato Bičvić; uz dopuštenje.)

Pokrovitelj »Biltena«: Slavko Knežević

Urednikova napomena: »Pokrovitelj *Biltena*« je suradnik Udruge koji plati troškove tiskanja jednog broja. **Zahvaljujući Pokrovitelju, sve primjerke tiskanog *Biltena* čitatelji dobivaju besplatno.** U ovom broju kratko predstavljamo životni put i vrijednosti prvoga Pokrovitelja *Biltena*. Slavko Knežević je rođen 12. 09. 1963. u Potočanima, općina Odžak. O njegovoj obitelji vidjeti u *Biltenu* br. 4 (str. 5-6), a o aktivnostima u Bosanskoj Posavini u *Biltenu* br. 6 (str. 16). Slavko je završio gimnaziju u Modriči (1978.-1982.). Za vrijeme ljetnih raspusta išao je na rad u Švicarsku. Slijedi Slavkova životna priča.

Anto Knežević
Predsjednik Udruge »fra Grga Vilić«

Ja nisam bio nigdje zaposlen jer sam išao u školu. Za rad kod kuće nije se tada dobivala nikakva naknada (možda katkad sitan džeparac, koji ja nisam trošio nego čuvao). Dobro znamo kako je većina nas živjela na selu u to vrijeme: **»Mogo si radit ko konj, al nikad ništa neb imo!«**

U Švicarsku sam službeno došao 20. 03. 1984. Na osnovu priča moje braće i drugih ljudi koji su u Švicarskoj bili prije mene, stekao sam dojam da je to »obećana zemlja«. Iako Švicarska za mene jest bila »obećana zemlja«, u početku sam imao namjeru, kao i mnogi drugi, raditi par godina, napraviti kuću u Bosni te vratiti se u rodni kraj, jer mi i u Švicarskoj mnoge stvari nisu odgovarale. No rat u našoj domovini, porodica, a i vrijeme učinili su svoje da to ne bude tako.

Odnos prema novcu? Mislim da ne rasipam novac. Novac nije sve u životu, ali se bez njega ne može. Kažu: »U Švicarskoj se novac nalazi po putu – samo se treba sagnuti da ga pokupiš!« Time želim reći da se u ovoj državi može dobro zaraditi, jer je rad još uvijek cijenjen i dobro plaćen.

Najbolje je da moj odnos prema zavičaju ocijene ljudi koji žive u Posavini! Ali reći ću i ja nešto: dolazim tamo 6 do 7 puta godišnje, nastojim pomoći gdje zatreba, ako mo-

gu. No moram reći i da gotovo svaki put bude i novo *neugodno* iznenađenje (na granici, u pošti ili bolnici). No valjda je i to život. Na ulazu u Bosnu i Hercegovinu stoji velikim slovima natpis »Dobro došli!« na više jezika. No osim tih slova na papiru usmenu dobrodošlicu nije zaželio ni jedan djelatnik na granici. Čak i hrvatska policija i carina na izlazu iz Slavenskog Broda pitaju: »Zelena karta? Zelena karta za prikolicu? Za prijaviti?« A svi znamo koliko novaca naši ljudi iz dijaspore potroše kada dođu u svoj zavičaj.

Naravno da ja, kao i mnogi naši ljudi, planiram povratak u zavičaj. To će se u mom slučaju ubrzo i dogoditi. Želio bih učiniti nešto za svoj zavičaj, nešto pokrenuti, *vratiti život na prostore odžačke općine*.

Između Bosne i Švicarske postoje velike razlike u mentalitetu ljudi. Ovdje se uvijek radi, usavršuje, unapređuje, pronalazi nešto novo. Čini mi se da dobar dio ljudi kod nas (u Bosni) razmišlja od danas do sutra. To je pogrešno, no rat je učinio svoje: donacije, subvencije, Caritas... Pomoć je bila potrebna jedno vrijeme, ali ne da tome nema kraja.

U životu je najvažnije duševno zadovoljstvo, zdravlje, ljubav, odnos prema sučovjeku, priznavanje i poštovanje drugih te, naravno, da i sam budeš poštovan i cijenjen. Ništa u životu nije slučajno. Za sve se čovjek mora sam izboriti, a ne očekivati da to netko drugi učini za njega. Vrijedi latinska izreka: *Per aspera ad astra* (preko trnja do zvijezda)! ■

Bad Zurzach, Švicarska, listopad 2013.

Slavko Knežević na krovu svoje kuće u rodnom selu Potočani.

(Snimljeno u proljeće 2012.)

Mr. Ružica Kopačević-Miličević

Donji Svilaj (BiH) | Bad Ischl (Austrija)

Svatovski peškir: životopis posavske mandale

Urednikova napomena: Mr. Ružica Kopačević-Miličević rođena je 10. 3. 1967. u Donjem Svilaju (općina Odžak). Zbog rata prekida studij novinarstva u Sarajevu na Fakultetu političkih nauka. Od 1994. do 2001. radi kao skrbnica za prognanike, izbjeglice i osobe u azilskom postupku. Na Sveučilištu Humboldt u Berlinu postaje (2010.) Trenerica za interkulturalnu kompetenciju. Zaposlena je u Uredu za integraciju (*Koordinatorin des Integrationsbüros Volkshilfe Flüchtlings- und MigrantInnenbetreuung Integrationsbüro*, 4820 Bad Ischl, Austrija). Udata je; majka je troje djece. Bavi se autodidaktičkim slikanjem (ima i samostalno izložbe) i pisanjem. Riječ »mandala« iz naslova znači »duhovno-obredni simbol« (u budizmu je to često slika ili geometrijski crtež na pijesku koji predstavljaju svemir). Za osnivanje međunarodne ženske udruge autorica je 2001. dobila priznanje biskupije (*Diözese*) Linz od strane *Kirchenzeitung*-a.

Anto Knežević

Predsjednik Udruge »fra Grga Vilić«

Sve stvoreno, bilo rukom ili umom, ima svoju priču. Priča svatovskog peškira i namatanja prediva je pokušaj da se iz tajnih komora ženske psihe, epicentra magičnog i praktičnog, komunicira svijet u kojemu se živjelo. Svijet s njegovim tvrdim okvirima i još tvrdim pravilima. Vunom utkana briga, strah, razočaranje, tuga i radost. Zaboravljeni i priželjkivani, savršeni poredak svijeta, preslikan na tkaninu, bez straha da njegova tvoriteljica bude proglašena vješticom. Istančanim ženskim čulom stvarao se jedan novi jezik, u želji da se šarenim šiframa prenese i kaže mudrost, bez slova i riječi. Kao prkos nepismenosti, tkalo se prvo žensko pismo.

Tako su žene u svom strahu, mucu i skučenosti komunicirale duboke porive vremena u kome su živjele. Govorile su ono što misle i osjećaju, *šlifovale* svoju mudrost, lukavštinu i diplomaciju. Preslica, mosur i čunak bili su u službi slikanja istančane strukture duha. Kroz alkemiju neplemenitog u plemenito provlačila se poruka. A primijenjena umjetnost u službi brisanja peškirom tijela (ruku, nogu i znoja) nalazila je svoje opravdanje u praktičnosti i korisnosti.

Smjelo preslikane boje bosanskih bašta, utkano rumenilo jabuke i plavetnilo šljive. Žestoko crvena, kao uzavrela krv posavskog konja-tegljača. Žutilo u simbolici prezrelog kukuruza i zlatonosnog talasanja pšenice. Postolje svemu tome, zelena, kao ispaša ili duša bagrema. A sve to na bjelini prosijanog brašna. Dragocjeni plodovi, želje i snovi prožimali su se u svilajskoj mandali. Kao u zaboravljenom hramu, domu Božjem.

U toj ženskoj pustolovini probacivanja čunaka, mirenja desne i lijeve hemisfere mozga, tkanina je služila kao mjesto meditacije u prikazu muškarca i žene. Konačno pomireni i ravnopravni, otrgnuti iz prapovijesnog doba podjele poslova po spolovima. Iznad njih lebde tri cvijeta, kao simbol Svetog trojstva. Obitelji. Plodnosti. U naivnom prikazu praiskanske ljepote i vječne težnje da se spoje vidljivo i nevidljivo, ogledavala se cjelina božanskog uma. Ni manje ni više, nago baš na njemu. Svatovskom peškiru. ▀

U Svilaju kraj Odžaka, 28. 8. 2013.

Svatovski peškir
iz Svilaja.

(Foto: Ružica
Kopačević-
Miličević.)

Mr. Kristina Čustonjić

Glazbena škola »Katarina Kosača Kotromanić«, Žepče

Marica Filipović: samouka narodna sviračica

Urednikova napomena: Mr. Kristina Čustonjić je rođena 1989. u Doboju. Završila je Srednju glazbenu školu u Zenici. Uključena je u mnoga kulturno-umjetnička društva i zborove, a radila je i kao voditeljica vokalnih skupina i dječjih zborova. Od 2008. godine radi kao nastavnica klavira u Glazbenoj školi »Katarina Kosača Kotromanić« u Žepču. Završila je smjer etnomuzikologije na Muzičkoj akademiji u Sarajevu (2012.). Aktivna je članica izvođačkog ansambla »Etnoakademik« koji djeluje u okviru Akademije. Na Akademiji je završila 2. ciklus studija na Odsjeku za muzikologiju i etnomuzikologiju. Magistrirala je 10. 10. 2013. s temom »Elementi stila ženskog pjevanja na području Žepča i okolice« (mentor: doc. dr. Jasmina Talam). Članica je Muzikološkog društva FBiH i ICTM Nacionalni komitet za BiH (ICTM: *International Council for Traditional Music* – Međunarodno vijeće za tradicionalnu glazbu). Ovaj članak je sažetak autoričinog neobjavljenog diplomskog rada »Žene narodni svirači – na primjeru narodne sviračice Marice Filipović« (Određena ponavljanja u članku imaju obrazovnu svrhu: da se bolje zapamte.) Kristina kao stručnjak etnomuzikolog istražuje i etnoglazbene tradicije Bosanske Posavine (napose izvorne »seljačke« pjesme).

Anto Knežević

Predsjednik Udruge »fra Grga Vilić«

Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) je opterećena etno-tradicionalnim podjelama koje usporavaju društveni, ekonomski i politički razvoj. Pitanja ravnopravnosti spolova, ostvarivanja ženskih ljudskih prava u javnoj i privatnoj sferi, te primjene domaćih zakona i međunarodnih obaveza, uključujući i konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama, potisnuta je u drugi plan. Uloga

žene u kreiranju i interpretiranju tradicijskog glazbenog izričaja vezana je uz njezin položaj u ukupnoj društvenoj kulturi. To znači da se žena u patrijarhalnom¹ društvu definira prema svojoj ulozi u tom društvu, prvenstveno u obitelji. Unatoč sve većem stupnju naobrazbe, ekonomskoj nezavisnosti, stečnim formalnim pravima i masovnom prodiru u javni, »muški« svijet (a to su sve znaci ostvarene emancipacije), položaj žene je i dalje opterećen patrijarhalnom ideologijom. Uloga žene je i dalje ograničena.

Glazbenu praksu žene, u okvirima tradicije BiH, treba promatrati kao odraz njezinih životnih tokova. Time se glazbeni narodni izričaj još jednom potvrđuje kao umjetnički odraz specifičnih društvenih prilika.

Uloga žene u tradicijskom glazbenom izričaju na području Žepča i okolice

Glazbeno stvaralaštvo žene na području Žepča i okolice uvjetovano je njezinim društvenim statusom tradicionalno patrijarhalne sredine.

Slika 1. Marica Filipović, samouka narodna sviračica.
Foto Kristina Čustonjić, 04. 05. 2012.

¹ Patrijarhat je opća hijerarhija koja se tiče generacijske, klasne i rodne nejednakosti. Patrijarhat njeguje kult majčinstva.

Status žene je propisan strogim nepisanim religijskim pravilima i normama ponašanja. Tradicija je dovela do podjele na muški i ženski repertoar. To rezultira da su funkcionalne i glazbenostilske karakteristike glazbenog oblika ženske prakse uvjetovane i životnom dobi, odnosno bračnim stanjem žene.

U javnom životu žena na području Žepča i okolice javlja se u dva perioda: u djevojaštvu i nakon udaje. Izvjesne slobode u okvirima javnog djelovanja u periodu djevojaštva predstavljene su kroz pjevanje i igranje djevojaka pred mladićima ili zajedno s njima na zajedničkim okupljanjima.

Drugi period započinje sklapanjem braka u kojem žena, kao majka, ostvaruje svoju osnovnu društvenu ulogu. Time prestaje njezino javno učešće i prezentiranje. Tradicionalno bosanskohercegovačko društvo strogo je zabranjivalo javno djelovanje žene:

»Izolacija i inferiornost nametnute tradicijom nisu dovodile u pitanje važnost muzičke kreativnosti žena niti njihove kreativne uloge u cjelokupnoj tradicionalnoj kulturi. Stoga je generacijska podvojenost i dovela do podjele glazbenog repertoara na ženske i muške glazbene oblike tradicijskog izražavanja. Ženski glazbeni repertoar, odnosno pjesme, bile su povezane sa ritualima i ceremonijama. Stvaralački tradicijski opus ženskog repertoara ogleda se kroz odraz njihova načina življenja, te određene njihovom starosnom dobi i socijalnim statusom.« (Talam 2011: 252)

Djevojke su imale određenu slobodu u okviru plesova, pjesama, okupljanja i svadbenih ceremonija, dok su udate žene interpretirale određenu vrstu pjesama u zatvorenom prostoru ili u užem ženskom krugu. Najčešći repertoar tradicijskog glazbenog izraza udatih žena su uspavanke, naricaljke, svadbene pjesme te neke sevdalinke.

Da bi iskazale svoju kreativnost, žene su uz pjevanje često koristile upotrebne predmete (fildžane, drvene kašike, tepsiju) u svrhu obogaćivanja zvuka.

Nakon perioda djevojaštva centralni oblik ženske glazbene prakse predstavljaju uspa-

vanke.² Uvjeti u kojima se stvara i izvodi uspavanka su karakteristični za uvjete nastanka i izvedbe individualnog glazbenog izraza žene. Naglašena funkcionalnost uspavanke zahtijeva solo izvedbu u zatvorenom prostoru, tihi pjevani ton i jednostavan melodijski sadržaj ustaljenog ritma. Napjevi uspavanki, uz svoju osnovnu funkciju, također ostvaruju i veoma značajnu ulogu izraza individualnog glazbenog stvaranja žene.

Izvedba napjeva uz okretanje tepsije je još jedan vid glazbenog izraza žene. Žena prilikom izvedbe mora biti dovoljno spretna i koncentrirana, kako bi okrećući tepsiju jednom rukom, održala kontinuitet ravnomjernog zvučanja tepsije, uz istovremeno izražajno i lijepo pjevanje. Nerijetko učestvuju dvije žene tako što jedna okreće tepsiju, a druga izvodi napjev. Okretanje tepsije predstavlja specifičnu tehniku *tepsijanja*.³ Zvučanje tepsije se može obogatiti i upotpuniti tako što žena koja okreće tepsiju na ruku stavlja prsten ili narukvicu. Tako se ostvaruje novi zvuk i akcentiranje, čime se tepsija potvrđuje kao prateći, idiofoni instrument.

Slika 2. Marica Filipović i Kaja Pavlović, tepsijanje. Iz arhiva HKUD »Ognjišta« Lug – Brankovići, 30. 03. 2012.

² Uspavanke imaju jednostavan melodijski sadržaj, podređen tekstualnoj ekspresivnosti. Osnovni značaj ima melodija koja umirujuće djeluje na dijete.

³ Prvenstveno se zavrti tepsija u okomitom položaju, oko svoje osi. Podloga na kojoj se okreće tepsija je drvena, pretežno je to drveni okrugli stol, sinija ili sofa.

Glazbena aktivnost žene oduvijek je bila ograničena na samačko pjevanje, kao što je pjevanje uz kolijevku, pjevanje uspavanki i sevdalinki, zatim u okviru obiteljskih okupljanja, ženskih sijela ili proslava. Žena je kao glazbeni stvaralac bila legalizirana, jer je postojao izvjestan društveni sistem za njezino umjetničko vrednovanje. To još uvijek nije značilo liberalizaciju glazbene aktivnosti žene, jer je svako javno nastupanje značilo narušavanje etičkih principa zajednice.

Svojim umjetničkim bavljenjem žene ipak nisu odstupale od moralnih, vjerskih i društvenih normi. To je utjecalo da im sredina pridaje određenu važnost i da ih tretira kao jednu vrstu istaknutih pojedinaca. Osnovnu društvenu ulogu žene ostvaruju u okviru obitelji, kao majke. Pod time je podvedeno i njihovo umjetničko stvaralaštvo i glazbeni tradicijski izričaj. Stupanjem u brak prestaje učešće žene u javnosti. Dakle, vladajući društveni odnosi daju ženi podređen položaj, a njezina intimna praksa zapostavljena je u okvirima te zajednice.

Marica Filipović: samouka narodna sviračica

Narodni svirači bosanskohercegovačke tradicije zaslužni su za opstanak glazbenih instrumenata. Taj opstanak je izražen kroz njihovo solističko (samačko) sviranje, ali i skupno muziciranje:

»Narodni svirači su, najčešće, nadareni pojedinci koje karakterizira dobro poznavanje tradicije, kao i sposobnost stvaranja i improviziranja novih melodija čiji je status ovisio od sredine u kojoj je djelovao i od instrumenta koji je svirao.« (Talam 2009: 214)

Narodne svirače najčešće čine stariji svirači koji su i danas autentični nosioci narodne tradicije svoga rodnog kraja. Njihova interpretacija se temelji na znanjima stečenim usmenom predajom i dugogodišnjem iskustvu. Najčešće sviraju samo jedan instrument, a vještina sviranja doprinosi njihovom društvenom ugledu i statusu:

»U posljednjih petnaestak godina došlo je do naglih društvenih promjena koje karakterizira i veći interes za narodnu glazbenu tradiciju. Osnivaju se brojne seoske izvorne skupine i kulturno-umjetnička društva kojima je cilj njegovanje autentične tradicije svoga kraja.« (Ibid.: 218)

U bosanskohercegovačkoj narodnoj glazbenoj tradiciji gotovo da i nema spomena o ženama sviračicama. Ta činjenica me i potaknula na ovakvu vrstu istraživanja. Stoga sam ovim radom, na primjeru Marice Filipović, željela osvjetliti ulogu žene kao kreativne nositeljice tradicijskog glazbenog izričaja, u ovom slučaju instrumentalnog.

Marica Filipović rođena je 30. 05. 1965. u selu Donji Lug, nedaleko od Žepča. Najmlađe je dijete majke Ljubice i oca Ante Filipovića. Rođena je u obitelji koja je imala jedanaestero djece (sedmero braće i četiri sestre). Srednju tekstilnu školu završila je u Žepču 1984. godine. Nakon završetka srednje škole zaposlila se u Mahnjači, tvornici tekstila, gdje je radila sve do rata. Za vrijeme rata, nažalost, zbog veoma teških uvjeta bila je nezaposlena. Nije radila do 2000. godine. Nakon duge stanke počela je raditi kao spremačica u Katoličkom školskom centru »Don Bosco« u Žepču. Taj posao obavlja i danas. Marica se nije nikada udavala. Živi u Lugu zajedno sa svojim bratom Matom Filipovićem, njegovom ženom i djecom.

Slika 3. Marica Filipović sa dvojnica.
Foto Kristina Čustonjić, 04. 05. 2012.

Marica Filipović je jedina narodna sviračica u žepačkom kraju i jedna je od rijetkih u bosanskohercegovačkoj tradicijskoj kulturi. Njezina uloga u kreiranju i interpretiranju tradicijskog glazbenog izričaja vezani su uz njezin položaj i mjesto u društvenoj zajednici u kojoj se nalazi. Marica Filipović predstavlja jedan od rijetkih primjera istupanja iz strogih nepisanih tradicionalnih normi koje određuju mjesto i ulogu žene u zajednici. Ženska glazbena praksa ove sviračice jedno je od rijetkih potvrđivanja žene kao kreativne nositeljice i izraza njezinog individualnog života.

Marica Filipović je samouka sviračica. Rođena je u zemljoradničkoj obitelji koja nije podržavala da se »žensko« bavi tim zanimanjem. U njezinom mjestu žene nikad nisu svirale jer se smatralo »sramotom da žensko svira«. Dvojnica je učila sama dok je čuvala ovce i krave. Marica kaže da se tako najbolje uči svirati:

»Čobanske svirke sa dvojnicama su sporije, a možeš i griješiti koliko hoćeš dok ne uvježbaš. Kasnije sam počela svirati kola. Sada sviram svugdje, i danas se svi ponose mojom svirkom.«

Slika 4. Marica Filipović, štimanje bugarije.
Foto Kristina Čustonjić, 04. 05. 2012.

Ova narodna sviračica danas je afirmirana i često nastupa na lokalnim proslavama, smo-

trama folklora i drugim manifestacijama na kojima se prezentira tradicijska glazbena praksa. Javne manifestacije joj ne donose dobit od koje se može živjeti, ali značajno utječu na njezinu popularnost, kako u njezinoj zajednici, tako i izvan nje.

Stvaralački tradicijski opus glazbenog repertoara ove sviračice odraz je njezinog načina življenja, uzrasta i socijalnog statusa. Sviranje dvojnica, šargije, bugarije i izvedbe napjeva uz okretanje tepsije te pjevanje i igranje u kolu su vidovi njezinog glazbenog izraza. U žepačkom kraju, u strogo patrijarhalnoj zajednici gdje je gotovo bilo nezamislivo da žena svira, ova sviračica je svirala instrumente koji nisu bili namijenjeni ženama. Marica je javno nastupala i predstavljala način svog kreiranja i interpretiranja tradicijskog glazbenog izričaja. U svrhu obogaćivanja zvuka, Marica Filipović je najčešće koristila upotrebnii predmet tepsiju.

Treba naznačiti da je njezina glazbena aktivnost u početku bila strogo zabranjena, ograničena na samačko pjevanje, kao što je pjevanje uz kolijevku, pjevanje uspavanki, zatim u okviru obiteljskih okupljanja, ženskih sijela ili proslava. Mnogo vremena je trebalo dok Marica nije prekršila stroge religijske principe te počela svirati i javno, na većim i zajedničkim okupljanjima. Marica je svirala svugdje, bez obzira na mjesto, vrijeme i sastav društva. Za pjevanje u funkciji obreda nije dobivala novčanu ili neku drugu materijalnu naknadu koja bi se mogla tretirati kao zarada. Stoga Marica Filipović svojim umjetničkim bavljenjem ipak *nije* odstupila od moralnih, vjerskih i društvenih normi. Ona je postigla da joj njezina sredina pridaje određenu važnost, smatrajući ju kao jednu vrstu istaknutoga pojedinca.

Osnovnu društvenu ulogu žene ostvaruju u okviru obitelji, kao majke. Tu je podvedeno i njihovo umjetničko stvaralaštvo i glazbeni tradicijski izričaj. Stupanjem u brak prestaje svako javno učešće žene. Možda je upravo zbog toga ova sviračica ostala neudata, jer nije htjela svoj glazbeni tradicijski izričaj i javno djelovanje podrediti pod pravila patri-

jarhata. U ovoj izrazito tradicionalnoj sredini važno je kako će na određene postupke pojedinca reagirati društvo, naročito kako će reagirati na položaj i ulogu žene u zajednici.

Mnoge žene i dalje preslikavaju ustaljene modele i podjele uloga, podržavajući dvostruke moralne standarde. Marica nije voljela podjele na muško-ženske poslove. Uvijek je radila ono što je voljela. Bila je uporna ne obazirući se na druge, pa čak ni na svog oca koji joj je prvi zabranjivao svirati neki instrument. Jednom prilikom je rekla: »Sve što je bilo nemoguće i nezamislivo za ženu, ja sam to uradila.«

Njezine pjesme se puštaju na mnogim televizijama i radiopostajama: od Usore, Brčkog i Odžaka pa do Orašja i Radiopostaje Žepče. Marica jednostavno voli ovo što radi i uživa u tome. Drago joj je što je uspjela i izborila se za to. Veoma je kreativna. Njezinu kreativnost pokazuje i poznavanje okretanja tepsije. Okretati tepsiju naučila je 1994. godine od nastavnice Jele Kajić, tadašnje predsjednice društva »Ognjišta« Lug – Brankovići (kada je počela raditi u društvu).

Sviračka praksa Marice Filipović

Samouka narodna sviračica Marica Filipović svojom sviračkom praksom i njegovanjem bosanskohercegovačke narodne tradicije je zaslužna za opstanak narodnih instrumenata u žepačkom kraju. Tehniku sviranja učila je od oca i starijih, iskusnijih i cjenjenijih svirača u selu. No, znala je od starijih zabilježiti i njihova sjećanja, stare riječi, običaje, svirku, pjesme i igre.

Značajnu ulogu ova sviračica ima i u radu kulturno-umjetničkog društva »Ognjišta« Lug – Brankovići. Kroz svoj dobrovoljan rad pokazuje vlastito poznavanje tradicije, želju da se to sačuva, kreativnost i afirmiranost kroz javne nastupe.

Danas veoma često nastupa na proslavama lokalnih praznika, smotrama folkloru i drugim manifestacijama u BiH i izvan njezinih

granica. Njezina uloga u društvenoj zajednici na području Žepča i okolice prvenstveno ovisi o načinu njezine interpretacije, popularnosti određenog instrumenta, repertoaru i estetskim kriterijima lokalne zajednice.

Marica Filipović svira dvojnice, šargiju, bugariju. Svoj glazbeni izričaj obogaćuje i kroz tepsijanje, *pjevanje tradicijskih pjesama* rodnog kraja, samačko pjevanje, pjevanje u društvu, na sijelima, okupljanjima, seoskim nastupima, patronima župa, svečanostima, zajedno sa izvornim narodnim grupama, ali i često navečer »za svoju dušu«.

Dvojnice većinom svira na nastupima vezanim uz određene proslave i značajne manifestacije. Šargiju Marica češće koristi za svoje koncerte tradicionalne narodne glazbe, ali i u raznim ansamblima i dervencijskim pjevačkim skupinama. Ona kaže:

»Šargiju sviram češće na sijelima, okupljanjima, nastupima i svadbama. Sviram sva naša tradicionalna kola, ali i uz pjesme, u paru sa violinom ili dvojnicama. Sviram i za lokalna okupljanja, nastupe, patrone, seoska sijela, pričesti, krizme.«

O glazbalu koje se zove *bugarija* kaže:

»Bugarija je rijetko zastupljena, gotovo da ju danas nitko i ne svira, pa ju ni ja nešto pretjerano ne praktiram. Sviram ju samo na nastupima. Slabija sam u sviranju bugarije, nego na ostalim instrumentima. Znam svirati kola i igre, ali nisam neki veliki stručnjak u sviranju na ovom instrumentu.«

Slika 5. Marica Filipović sa šargijom.
Foto Kristina Čustonjić, 04. 05. 2012.

Zaključak

Položaj žene se određuje unutar cjelokupne društvene zajednice. Ženska glazbena praksa se manje ogleda kao jedan glazbeni fenomen unutar same bosanskohercegovačke tradicije, a više kao direktan ili indirektan odraz specifičnih društvenih događanja u kojima nastaje. Uz tradicionalnu podvojenost i donekle podređen društveni status žene (koji je uvjetovao i određenu podređenost žene u kulturi), ona označava značajnu kreativnu ulogu, sa svim vrijednostima umjetničkog izraza u našoj glazbenoj tradiciji.

Tradicijski model jasno definira da su ženine najvažnije obveze i dalje u domeni »privatnog«. Seoska sredina je zasnovana na prenošenju s koljena na koljeno. Ona je usko vezana uz stroga nepisana pravila. Ta sredina je podržavala takav model ponašanja.

Identitet žene razvija se kroz djetinjstvo i djevojaštvo, a završava bračnim životom. Unatoč sve većem stupnju naobrazbe, ekonomskoj nezavisnosti i boljem društvenom stanju, položaj žene je i dalje opterećen patrijarhalnom praksom. Još je veoma naglašena spolna i generacijska podvojenost, koja utječe na karakteristike glazbenog repertoara i stila ženske glazbene prakse.

Glazbena praksa žene, u okvirima tradicije BiH, promatra se kao odraz njezinih životnih tokova. Time se glazbeni narodni izričaj još jednom potvrđuje kao umjetnički odraz specifičnih društvenih prilika.

Dakle, žene ostvaruju osnovnu društvenu ulogu u okviru obitelji, kao majke. Pod to je podvedeno i njihovo umjetničko stvaralaštvo i glazbeni tradicijski izričaj. Stupanjem u brak prestaje učešće žene u javnosti, a njezina intimna praksa ostaje zapostavljena u okvirima zajednice.

Neophodno je napomenuti da je ova sviračica neudata, da je *potpuno samostalna* u odabiru svog načina življenja te da u materijalnom ili bilo kojem drugom smislu nije ovisna ni od koga. Na taj način je i uspjela u

raznovrsnosti svog kreiranja i interpretiranja glazbenog tradicijskog izričaja.

U odžačkom je Centru za kulturu 11. prosinca 2013. Udruga »fra Grga Vilić« održala tribinu o »Bosanskoj Posavini 2030. godine«. Tom su prigodom Marica Filipović i njezina kolegica, pjevačica Kaja Pavlović, oduševile odžačku publiku. Ovaj članak završavamo dvjema slikama sa tog kulturnog događaja. ■

Slika 6 (desno): Marica Filipović i Kaja Pavlović. Sjede (slijeva) govornici na tribini: mr. sc. Anto Knežević, mr. Kristina Čustonjić, prof. dr. sc. Ivo Grgić i voditelj Mateo Crnić. Odžak, 11. 12. 2013. (Foto: Pero Stanojević Pecko)

Slika 7. Marica Filipović, Ilija Ivelj Mrki (Šegrtov) i Kaja Pavlović. Odžak, 11. 12. 2013. (Foto: Pero Stanojević Pecko)

Literatura

- Bakšić-Muhtić, Jasna. 2002. *Sistem ljudskih prava*. Sarajevo: Magistrat.
- Čavlović, Ivan. 2004. *Uvod u muzikologiju i metodologija naučno-istraživačkog rada*. Sarajevo: Muzička akademija. Muzikološko društvo FBiH.
- Dietrich, Wolf, 1976. »Über das Singen zur sich drehenden Pfanne« In: *Studien zur Musik Südost Europas. Beiträge zur Ethnomusikologie*. 4:71-89.
- Gasal, Mediha. 1990. *Učešće žene u očuvanju i oblikovanju muslimanske muzičke tradicije u BiH*. Diplomski rad. Dr. Ankica Petrović, mentor. Sarajevo: Muzička akademija.
- Hadžiomerović, Hasan. 1959. *Ekonomija ženskog roda i položaj žene u društvu*. Sarajevo: Izdavačko preduzeće »Veselin Masleša«.
- H. Bayes, Jane – Tohidi, Nayereh. 2001. *Globalization, Gender and Religion: The politics of Women's rights in Catholic and Muslim contexts*. New York.
- Kandido-Jakšić, Maja. 2001. *Polnost i politika*. Beograd: Biblioteka Krug.
- Katunarić, Vjeran. 1984. *Ženski eros i civilizacija smrti*. Zagreb: Biblioteka Naprijed.
- Lulić, Jasenka. 1991. »Simboli identiteta žene u Bukovici – od djevojčice do udate žene«, *Simboli identiteta: studije, eseji, građa*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 147-152.
- Malešević, Miroslava. 2007. *Žensko – Etnografski aspekti društvenog položaja žene u Srbiji*. Beograd.
- Milić, Anđelka. 1994. *Žene, politika, porodica*. Beograd: Institut za političke studije.
- Opačić, Radmila. 1981. »Lik žene u narodnom stvaralaštvu ustanka i revolucije«. Zagreb; Slavonski Brod: *Rad XXIII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*. 1976: 55-61.
- Pašić, Azra. 1991. »Žena u gradskoj muslimanskoj muzičkoj praksi Sarajeva«. *Zbornik radova prvog naučno-stručnog skupa »Folklor BiH«*. 1. Sarajevo: Udruženje folklorista BiH: 155-158.
- Prošić-Dvornić, Mirjana. 1991. »Identitet zaposlene žene«, *Simboli identiteta: studije, eseji, građa*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 133-146.
- Radulović, Lidija. 1964. *Pol / rod i religija*. Beograd: Srpski geneološki centar, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Rihtman, Cvjetko. 1951. »Čičak Janja – narodni pjevač sa Kupresa«. Sarajevo: *Bilten Instituta za proučavanje folkloru u Sarajevu* I: 33-63.
- Sinoni, Danijel. 2010. *Narodna religija, Odabrana djela*. Beograd: Srpski geneološki centar, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Spahić-Šiljak, Zilka. 2007. »Religija i politika – Analiza uticaja interpretativnog religijskog naslijeđa judaizma, kršćanstva i islama na angažman žene u jav-

nom životu i politici u BiH«. Sarajevo: Internacionalni multireligijski i interkulturalni centar IMIC Zajedno, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije UNSA i Transkulturalna psihosocijalna obrazovna fondacija TPO.

- Spahić-Šiljak, Zilka. 2009. *I vjernice i građanke*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka u BiH, TPO fondacija i CIPS – Univerziteta u Sarajevu.
- Talam, Jasmina. 2009. *Narodni muzički instrumenti u Bosni i Hercegovini*. Dok. disertacija. Grozdana Marošević, mentor. Sarajevo: Muzička akademija.
- Talam, Jasmina. 2006. *Kordofoni instrumenti tipa dugovrate leute u narodnoj muzičkoj praksi BiH*. Magistrski rad. Vinko Krajtmajer, mentor. Sarajevo: Muzička akademija.
- Talam, Jasmina. 1998. »Fata Mujanović – narodni pjevač i kazivač iz Bistrika«, Sarajevo: Muzička akademija, *Muzika* II/4 (8): 88-93.
- Talam, Jasmina. 2011. »Examples of an interesting practice: Singing by the pan«. 18th meeting ICTM Study Group Folk Musical Instruments. Stubičke Toplice 14-17. 04. 2011. In: *Studia Instrumentorum Musicae Popularis* II. New series. Gisa Jähnichen, ed. Berlin: MV - Wissenschaft: 251-256.

Glazbena škola »Katarina Kosača Kotromanić« osnovana je 1996. u Žepču. Ima i 10 područnih odjela, uključujući i Kraljevu Sutjesku i Usoru. Školu godišnje polazi oko 500 učenika. Zastupljena je poduka na klaviru, violini, gitari, flauti, klarinetu, trubi, udaraljka, harmonici i solo pjevanje.

Izvor: <http://glazbena-zepce.com/>

Žepče je mjesto u srednjoj Bosni, na sredini između Zenice i Doboja. Preko njega vode glavni željeznički i cestovni pravci od Panonije prema Jadranu. Danas u općini Žepče živi 30.980 stanovnika (55% Hrvata, 35% Bošnjaka i 10% Srba.)

Izvor: <http://www.zepceonline.com/index.php/o-zepcu>

Dr. sc. Ružica Šušnjara

Gornji Hasić kraj Bosanskoga Šamca | Zagreb

Posavske majke: čuvarice običaja i tradicije

Urednikova napomena: Dr. sc. Ružica Šušnjara (djev. Sarić) rođena je 6. prosinca 1950. u Gornjem Hasiću kraj Bosanskoga Šamca. Diplomirala je slavistiku i talijanski jezik na Filozofskom fakultetu u Zadru. Doktorirala je 1998. na Sveučilištu u Bukureštu, gdje je pomogla osnivanju katedre hrvatskog jezika. Predavala je u gimnaziji, na Filološkom fakultetu u Bukureštu itd. Od 1993. odlazi sa suprugom-diplomatom i djecom u Alžir, zatim Albaniju, Rumunjsku, Brazil. Objavljuje u raznim časopisima i na posavskim portalima. Ovaj je članak napisala kao »osvr« na moj tekst »Odlazi majka« (objavljen u *Biltenu* broj 8). Autorica je svom članku dala radni naslov »Čudi me kako srce može sve to izdržati« (citat iz dnevnika majke Jele Knežević). U ovom *Biltenu* objavljujemo drugi, završni dio članka dr. Ružice Šušnjare.

Anto Knežević

Predsjednik Udruge »fra Grga Vilić«

Ne smijemo prijeći ni preko još jedne bitne činjenice za fizičko i mentalno zdravlje pojedinca. Naime, poput mnogih naših žena, iako su neke rano ostale same, kao i majka Jela Knežević, ne zapuštaju svoje vrtove i cvijetnjake. Dapače, ponosno ih pokazuju nama kada ih pohodimo.

Osobno uživam u svojim, makar i kratkotrajnim posjetima, u cvijeću svoje rodice Stane Jazvić (Brezonjić) iz Gornje Dubice, kod *neviste* Ruže i njenog supruga, rođaka Ante Agatića iz Novog Sela...

U Kneževićevu tekstu se spominje san kao predskazanje majčine smrti. Da, sni su imali važno mjesto u nagovještavanju velikih do-

gađaja u religijama svijeta. San u Bibliji nagovještava, objašnjava, smiruje. Bog stvara Evu od Adamovog rebra u snu uzetog: »Bog pusti tvrd san na čovjeka...« (Post, 2,21)

San je u kršćanskoj predaji pojava po kojoj Bog daje svoje upute ili upozorenja. Najbolji je primjer za to tumačenje snova Josipa zvanog Egipatski (povijest Josipa i njegove braće, Post). Prema Bibliji, izuzetno značenje ima san kako se Josipu klanjaju klasovi (njegova braća, koji će ga htjeti ubiti a onda ga prodaju); sni koje Josip tumači peharniku (povratak iz zatvora i vraćanje u faraonovu službu) i pekaru (smrt); sni koje tumači faraonu (7 debelih i 7 mršavih krava...) i po kojima se Josip uspinje u hijerarhiji vlasti, a po njemu Izraelci doseljavaju u Egipat u kojem se nastavlja povijest izraelskoga naroda preko Mojsija.

U knjizi Brojeva (12,6) Bog govori da se javlja pojedincu: »u snu njemu progovaram«; u knjizi Postanka 20: »Bog dođe Abimeleku u snu te mu reče...« Također u knjizi Postanka (28,12-15), u tekstu naslovljenom »Jakovljevi san u Betelu«, san ima važnu simboliku: »I usni san: ljestve stoje na zemlji, a vrhom do neba dopiru, anđeli Božji po njima se penju i silaze...«

U životu Svete obitelji san ima ulogu upozoravatelja u najkritičnijem trenutku za spas čovječanstva: u trenutku Josipove sumnje u Marijinu nevinost; on ju, naime, želi ostaviti: »Tek što je to u sebi odlučio ukaza mu se u snu anđeo Gospodnji i reče mu: 'Josipe, sine Davidov, nemoj se bojati kući dovesti ženu svoju Mariju, jer je ono što je ona začela od Duha Svetoga...'« i opet, po odlasku kraljeva, a prije bijega u Egipat: »Kad su oni otišli, anđeo se Gospodnji u snu ukaza Josipu i reče mu...«

San kume Grginice, prije smrti majke Jele, je zanimljiv. Zrakoprazni prostor u kojem se našla »predstavlja suptilni svijet, međuprostor između neba i zemlje«, ⁴ a prema sv.

⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola*, MH, Zgb. 1983., str. 809.

Martinu to je »osjetni simbol nevidljiva života, sveobuhvatni pokretač koji pročišćuje na putu između neba i zemlje«.

A zid toga prostora je zaštitni bedem koji priječi prodiranje štetnih elemenata u jedan bolji svijet od našega – onozemaljski. Zid kao granica između one koja materijalno nestaje (Jele) i one koja još ostaje u »suznoj dolini« (kume Grginice).

Opisujući prostor snivačica (kuma Grginica) veli: »**To je visoko nešto**«. Ta visina je nešto što predočuje nebo, gdje se, vjerujemo, preselila duša majke Jele. Zanimljiv je podatak da je više osoba prije smrti sanjalo pokojnicu u različitim situacijama.

Bez sumnje, tekst nosi sve elemente emocionalnog, posebnog duševnog stanja u kojima se čovjek nalazi, u konkretnoj situaciji u velikoj boli zbog gubitka roditeljke-majke.

I ja sama u ovome osvrtu ne mogu isključiti subjektivni pristup. Previše me usporednica s mojom pokojnom majkom i majkom Jelom jako dirnulo. Puno sam meni bliskih i dragih osoba, Posavki, osobito iz mojega djetinjstva u Gornjem Hasiću, Balegovcu, Prudu, Novom Gradu... prepoznala, pa je logično da čovjek i zasuzi i ne može suspregnuti emocije. Suza, ta kaplja, koja čim se ukaže, nestaje a slijedi ju druga, taj očiti znak boli, ti biseri naše patnje, znak je da smo još ostali ljudska bića u ovom povampirenom i gramzljivom svijetu »biznisa bez skrupula«.

Zima na Kadru (između Odžaka i Bosanskoga Broda).
(Snimljeno 26. siječnja 2013.)

Zato i ne preferiram da ova moja razmišljanja, meditiranja nad tekstem, pa ako hoćete i vlastita katarza, budu znanstveno određena.

Ovo je manje-više subjektivno viđenje onoga što mi je sveto, što je utkano u moje i u biće mojih »zavičajnika«, a što bespomoćno gledamo kako nestaje. Nađu se, eto, pojedinci kao mr. sc. Anto Knežević, koji će zabilježiti vrlo bolna srca, makar i u tragovima, nestajanje jednoga, i to ne bilo čijeg već majčinog ovozemaljskoga života, ali i života jednoga kraja: sokaka, sela, naroda hrvatskoga u Bosni i u Hrvatskoj. Reći će netko: *Okrutna stvarnost! Mogla je napisati i nešto utješnije!*

I ja sam imala iluzije, zanosila se mogućim povratcima. A sada? Prođite kroz Hasić obični »radni dan« (*ratinjak – radinjak*, kako je govorila moja majka). Pa i nema radnoga dana kad se na prste mogu prebrojiti starije osobe koje u selu žive. Tko je sposoban za rad? U mojem Sarića-Čandžića kraju, sokaku žive svega 3 osobe: hendikepirani rođak Vlado i vremešni čiča Anto-Arkeša sa suprugom. Zato se brzo vraćam s Knineva, hasićkog groblja, u život koji, Bogu hvala, postoji u Prudu, Novome Selu (jer gdje su škole i dječji glasovi ima i nade) i, kako-tako, u Dubici.

Oдох preдалako u crnim mislima. Otelo mi se »neote«, nije bila namjera. Ali i to nešto govori. Dakle, vratimo se emocionalno obojenom tekstu. Naravno je to: pa kako će drugačije pisati sin o svojoj majci? I to u trenutku kada se od nje zanavijek oprašta! Barem ljudskim očima gledano.

Koliko je čeznutljivih i tako nježnih stihova napisano o majci od Pascolija, Carduccija, Jesenjina do... A.G. Matoša, Domjanića, Poljaka, Sudete, Tadijanovića, Balote..., nemoćuće ih je sve nabrojiti (prozu i ne spominjem)?!

I Anto Knežević dan-dva poslije majčina ukopa, kada je običnim rječnikom rečeno »sve prošlo u najboljem redu«, kada su žene

u crnini izmolile posljednju kronicu, kada je stigla »škrinja« i kada je fra Mladen Jozić završio obred u avliji i na groblju, kada je pala zadnja gruda ilovače na majčin lijes, sluša u pizzeriji »Edi« plačljive stihove Mariah Carey:

»...ne mogu tu veče' zaboravit
il tvoje lice dok si odlazila...«

Moj izbor je, za ovu prigodu, pao na jednu vrlo jednostavnu a tako toplu poeziju Vladimira Kovačića:

Hvaljen Isus, moja stara bako

Hvaljen Isus, moja stara bako;
Hvaljen Isus, radenica moja!

Ja u snima često k Tebi idem,
kad kronicu molim uspomena.
Sni o Tebi po bosiljku mire.
Ja Te vidim:
čučiš pokraj trijema
i prebireš vunu za vretena.

Kako si mi, moja stara bako?
Kako si mi, radenice moja
i najbolja veziljo i tkaljo?
Kako si mi, živa željo moja?

Orah šumi. Zdrava će Marija.
Pometena mora bit avlija.
Tvoje ruke
uvijek, uvijek žure.

Nemir snova korake Ti sluša:
šušti lišće, u njima je jesen;
u njima je Tvoja blaga duša.

Bašča vene otkad Tebe nema.
Stazice su zarasle sa dračem,
i cvrčci se javljaju sa plačem,
i rosa je suza prolivena.

Ne znam je li pjesnik imao sliku naših majki i baka, ali toliko je predobro osjetio bilo posavske žene, da je ovome svaki komentar suvišan!

Zanimljivo je kako A. Knežević očima zrelog djeteta, koje je netom izgubilo majku, reagira na njenu »ostavštinu«, ne na novac koji je, ni on sam ne zna kako, sakupila i

ostavila za svoju »sa'ranu« kao ni »zelenkastu platnenu torbu« sa »smrtnim odijelom« u kojem je i pokopana, već na činjenicu da »nakon mamine smrti puno više nedostaje nego što ostaje«:

»Nema više mame da odkuči firanjgu s prozora da vidi jesam li stigo. Da ispeče pokljukušu... Da prosije brašno. Da pribjere gra-trešnju. Da zapisuje riječi seljački pjesama...«

Muči autora što majka više neće »vješto namotavati kluketa vunice«, ni okopavati »kukuruz bjelić«, što nema tko »da podabjere lišće repe«, ni da »melo kuva« čime će »ranit krmke«; ni ukiseliti »sirenje« i »usiriti sir«, nema tko »da prigleda požutite slike od prije rata«...

Zgoda je ovdje odmah nadovezati se analizom jezika našega posavskoga kraja. To je hrvatski jezik, štokavski dijalekt, uglavnom ijekavski izgovor. Naravno, baš kao i svi jezici svijeta, ima u svom jezičnom korpusu i tuđice. Najviše je turcizama s obzirom na povijesnu činjenicu duge osmanlijske vladavine više od 4 stoljeća; germanizme, s obzirom na austrougarsku vlast u našim krajevima; kao i mađarizme, te srbizme, o čemu sam pisala u članku »Kako je govorio moj djed« objavljenom na internetskim stranicama »hasiconline.com«, a prenesenom na nekim našim posavskim portalima.

Posavska baka i majka: Ruža Janjić Têđinca iz Pećnika. Sudionica je projekta Udruge »Usmena povijest Bosanske Posavine«. (Snimljeno u Pećniku 16. lipnja 2012.)

Kuća pok. Ivce Gagulića.
(Garevac kraj Modriče; snimljeno 25. 8. 2012.)

Zanimljivo je da su se u posavskim govorima našli i talijanizmi poput riječi *kapac* (*capace*) – sposoban, kao i galicizmi, riječi iz francuskoga jezika poput, u analiziranom tekstu, imenice *muket*. Neka mi bude dopušteno izdvojiti i objasniti neke riječi iz teksta »Odlazi majka«, prema mojem »Posavskome rječniku« (objavljenom, doduše, samo na hasićkim web stranicama).

Astal – mađ. im.m.r., stol

Atobuska – prid., autobusna, stanica – im.ž.r. postaja

Avlija – turc. im.ž.r., dvorište (mn. dvorišta)

Ceger – negdje se govori *ceker*, germ., im.m.r., pleteni predmet od omotnih listova klipa kukuruza, tzv. *komušina*, u nas te listove zovu *šuška*; otud naziv *šuškare* za krevetne uloške u koje se stavljala *šuška*, a ne slama (*slamarice*).

Četi – glagol htjeti, čuje se i *tjeti* (objašnjeno u tekstu gore)

Druga – ne prema ideološki obojenom *drugarica*, već prijateljica

Firanjga – germ. im.ž.r. – zavjesa na prozorima, zastor

Kaki – prid. kakvi

Kaljače – im.ž.r., gumena obuća za blato s povezi-
com (u Anićevoj *Rječniku hrvatskoga jezika* piše da su kaljače gumene cipele koje se obuvaju na druge cipele da se zaštiti noga od vlage i blata. Na žalost, naš svijet ih nije obuvao na druge cipele, već je to mnogima bila jedina obuća).

Kluketa – zb.im., kao *klupčad*, u j. *klupko*, mn. *klupka*, gen. mn. *klupaka* – namotan smotak pređe, konca, konopca, vune... loptasta oblika

Kmis – *idem k misi*, izraz u kojem se »progutao« krajnji samoglasnik »i«

Komšinica – turc. im.ž.r., susjeda, isto *komšijinica* (*komšinica*), *komšijka*, otud *komšija* m.r., *komšijinski* (*komšinski*), pridj., *komšiluk* – susjedstvo

Kona – im.ž.r. hipokoristik prema *komšinica*

Krme – im.s.r., mlado od *krmka*, *kрмаče*, svinjče

Kru' – im.m.r. bez završnog *h*, kruh, ili sa završnim *v*, *kruv*: ukislo pečeno tijesto od brašna; preneseno značenje: ono od čega se živi

Kuruz – skraćeni izraz za im.m.r. *kukuruz*, u Posavini žito

Kudilja – im.ž.r., kup lana ili konoplje stavljen na presličak preslice (zadjevne o pojas prelje) od kojih se uvrćući vretenom dobivaju niti

Maja – im.ž.r., mn. *maje*, žene iz rodbine, prijateljice i poznanice koje se brinu o pripremi, kuhanju i serviranju hrane za vrijeme svadbenih svečanosti, daće (tal. *karmine* – ručak na koji se pozivaju svi koji su došli na sprovod pokojniku; Anićevoj *Rječniku hrvatskoga jezika* navodi da je to običaj u pravoslavlju, međutim svjedoci smo da se prakticira i u katoličkom življu) i inih slavlja u selu (*čatme* – pokrivanja kuće, krštenja djeteta, krizme...)

Majiluk – im.m.r. – izraz koji opisuje sve muškarce i žene koji pomažu u kući za vrijeme navedenih svečanosti ili daća

Melo – im.s.r. – hrana pripravljena od skuhanih bundeva, pojedinih trava i mekinja (ostataka samljevnog žita i pšenice kada se brašno prosije) za ishranu svinja

Milošća – im.ž.r., u značenju dar; preko Bosne – Hasić, Tišina, Novo Selo, Grebnice, Domaljevac... govore *milost*, pravoslavni živalj *mišošta* (ovaj staroslavenski dvoglasnik *št* ostao je u srpskim govorima: *opština*, *opšte*, *sveštenik*...; u hrvatskom je *št* prešlo u *ć*: *općina*, *opće*, *svećenik*...)

Muket – im.m.r., g. *muketa*, iz franc. j. *mouchette* (kao navodi Bratoljub Klaić u *Rječniku stranih riječi* NZMH, Zgb. 2001., str. 913), voštani stijenj, savijen u klupko ili spiralu, kod nas je blagoslivljan na Svijećnicu (Marino), a obično su ga palili za pokojnike, i u kućama i na groblju.

Nadliječali – gl. prid. od glagola *nadliječati*, knjiž. *nadlijetati*

Nako – pril. onako

Ne mere ili **ne more**, razg.j., negacijski oblik glagola *moći* (*moğu*, *moreš*, *more*, *moremo*, *morete*, *moğu*)

Neote – pril. nenamjerno, ne(h)otice, ne(h)ote

Nješta – neodređ. zamj., nešto

Obide – prezent glagola *obići*, standardno *obiđem*, *obiđeš*, *obiđe*, *obiđemo*...

Odjednoč – pril. odjednom

Odnijeo – od gl. *odnijeti* gl. prid. rad. je *odnio* u m.r. (*odnijela* ž.r., *odnijelo* sr.r.), ali u govorima posavskoga kraja mnogi glagolski pridjevi radi refleksa jata imaju *ije* analogno ž. i sr. rodu u j. i mn. svih rodova; isto: *pridonijeo*, *donijeo*, *doprinjieo*

Oš – *hoćeš* prezent glagola *htjeti* (kako se u narodu suglasnik *h* ne izgovara (*H*)*rvatska*, (*H*)*rvat*, (*h*)*rvat-ski*, (*h*)*odati*, (*h*)*vatati*, *sa(h)rana*, (*h*)*rvati*, *o(h)laditi*, *kru(h)* – bez *h* ili sa suglasnikom *v* – *kruv*, tako se ne izgovora ni *h* u prezentu glagola *htjeti* – *hoćeš* nego *oćeš*, a često se čuju samo prvo i zadnje slovo *oš* (isto: *neš* – *nećeš*).

Peškir – turc., im.m.r., ručnik (prema im. *ruke*), ličnjak (prema im. *lice*), otarak (prema gl. *otrti*), ubrus (prema gl. *brisati*)

Podabjerati – gl. podabirati, otkidati donje listove npr. repe, kupusa, špinata (obično za stoku)

Pokljukuša – im.ž.r., razliveno tijesto u obliku velike palačinke. Izmiješano od brašna, jaja i mlijeka peče se na masti u velikoj tepsiji. Neki ju trgaju i prelivaju s kajmakom ili isjeckanim češnjakom (ili oboje); neki režu porumenjelo tijesto u kvadratiće i jedu za doručak, međuobrok između doručka i ručka ili između ručka i večere, a nekada se nosila radnicima na njivu.

Poraditi, porađivati – gl. ne u smislu potruditi se oko čega, uznastojati na nečemu, nego pospremati po kući; uopće: obavljati sitne kućanske i dvorišne poslove.

Poslanici ili **poslenici** – ne misli se na zastupnike u državnim skupštinama ili saborima, već na obični svijet koji doista radi za opće dobro naroda, na njivama, sa stokom i sl. Negdje se ta riječ poistovjećuje i s nadničarima.

Potkoljenača – im.ž.r. ukrasni komad tkanine, kojega su djevojke, majke i bake, nosile u crkvu za klečanje (tada mnoge crkve nisu imale klupe pa je puk Božji klečao na podu)

Požutite – prid., postale žute, *požutjele*

Samun ili **somun** – turc. im.m.r., bijeli okrugli, manji, pšenični kruh

Sirenje – im.s.r., kiselo mlijeko nastalo kiseljenjem hladnoga mlijeka

Šćap – im.m.r. štap, pomagalo za hodanje, ali i pri držiivač nekog povrća npr. rajčice, graha...

Škrinja – im.ž.r. – u Posavini ima značenje lijesa, mrtvačkoga sanduka; inače znači ukrašeni sanduk u kojem se drži rubenina, ukrasni predmeti ili dokumenti u starije doba; a u novije doba to je zamrzivač (duboki)

Teke – turc. pril. malo, samo

Toju – tu, pokazna zamjenica ta ili ova: ta, te, toj, tu, tom, toj. Inače, pokazna zamjenica: *taj*, *ta*, *to*; *ti*, *te*, *ta* ima višestruku jezičnu ulogu: od ukazivanja na pojam u blizini i na nešto već spomenuto (...*uvijek te priče...*) do naglašavanja nekih odlika (*ta divota*, *ta sramota...*)

Umrlo – im.s.r., čas smrti (razlikovati od gl. pridj. s.r., gl. umrijeti npr.: *dijete je umrlo*)

Ukopnici – im.m.r., mn.; a jednina *ukopnik* – čovjek; ljudi koji dobrovoljno kopaju raku za pokojnika i

ukapaju ga. Obično im je poslije sprovoda dijeljeno ono što su pohoditelji pokojnika donosili »iznad glave«, otarke, maramice, pokrove, dok je novac bio namijenjen za sv. mise. Šećer, kava, riža, razna pića i ostale namirnice su korištene za sam ručak koji se spravljao u kući pokojnika poslije sprovoda.

Zava – im.ž.r., *zaova*, muževa sestra (otud *zaović* – *zaovin* sin i *zaovička* – *zaovina* kći)

(Z)gotoviti – gl., u značenju skuhati ručak, večeru: *gotovim ručak*, *zgotovila sam večeru*.

Zaključujući ovaj osvrt (a moglo bi se pisati još!), ostajem u mislima na groblju Smrekovac u Dugim Njivama. »Nema više dobre mame«, govori njen sin Marinko, ali govore i oni koje ona nije rodila, ali su je osjećali kao majku. Bila je takva jer je živjela vjeru svojih otaca i nije ju izgubila ni u najtežim trenucima svojega života. Dapače, ona ju je spasila!

Počeli smo sa stihovima, stihovima ćemo i završiti. Upravo mi je, dobrotom jednoga prijatelja, dopala ruku tek izašla knjiga *Peru: puti, običaji, sudbine* misionara Drage Balvanovića, svećenika banjalučke biskupije. Na 149. str. uvrstio je pjesmu pjesnika Hermelia Valdizana iz Huanuca »Oracione de fe« (Molitva vjere), kao »*omage*« i majci koja sve s blagoslovom daje i sinu koji taj blagoslov zdušno prima:

»Gospodine,
Nikada nisam izgubio
Vjeru u tvoje milosrđe.
Mogao me je udaljiti od tebe život
S nebrojenim užicima,
Ali bol, bit samoga života,
Vodila me k Tebi.
Upoznao sam Te preko čiste duše svoje majke,
Ona je bila ta koja mi je rekla Tvoje ime.
Po njoj sam vidio Tvoju beskrajnu dobrotu...« ■

U Zagrebu, 10. rujna 2013. godine

Franjo Matanović

Pjesnik, Donji Svilaj (BiH) | Trst (Italija)

Drugari

dugo smo išli zajedno
nerazdvojni drugari
ja i moj život

dugo dugo

i došli do raskrižja
na padini

moj život je odlučio
poći dolje
nizbrdo
kaže lakše je

ja sam pošao gore

tako smo se razišli
nismo više mogli zajedno⁵ ▪

Film o fra Grgi Viliću

Polusatni dokumentarni film »Biografija fra Grge Vilića« premijerno je prikazan na Vin-kovačkoj TV 9. listopada 2013. (u emisiji »Kronika Bosanske Posavine«), a početkom studenoga i na »Posavini TV« (preko satelita). Film je proizvela tvrtka PARADZIK | VISUALS u suradnji s Antom Kneževićem (predsjednikom Udruge »fra Grga Vilić«) i Dijanom Brašnjić (bachelor žurnalistike). U filmu sudjeluju i mr. sc. fra Petar Andrijić, inž. Pavo Vilić i mjesni župljani Ivan i Kajica Brašnjić. Film se može vidjeti i skinuti sa svilajske stranice <http://www.svilaj.net/>. ▪

⁵ Franjo Matanović je rođen 1964. u D. Svilaju (Odžak). Radi i živi sa suprugom Irynom i djecom u Trstu. Objavio je knjigu pjesama i priča *Kupite Franju* (Odžak: HKD Napredak, 2006.). Objavljuje u raznim časopisima. Dobitnik je više književnih nagrada u Italiji. Pripada neokatekumenskom Putu. Održava tri bloga: <http://svilaj-posavina-bosna.blogspot.com/> (mali rječnik starijih posavskih riječi i izraza), <http://nedostajemiviski.blogspot.com/> i <http://samoizdaje.blogspot.com/>. (Opaska urednika A. K.)

Bilten

Udruge građana »fra Grga Vilić«

Predsjednik Udruge

mr. sc. Anto Knežević
email: antoknez@gmail.com

Predsjednik skupštine Udruge

Miro Sirovina

Dopredsjednik skupštine Udruge

mr. sc. fra Petar Andrijić

Upravni odbor Udruge

Jozo Blažević Jokan ▪ Anto Knežević (predsjednik) ▪ Ivo Lubina Dino ▪ dr. med. Matija Knežević-Marković ▪ fra Petar Matanović ▪ inž. Pavo Vilić ▪ fra Anto Zrakić

Tajnica Udruge

Anela Tipura
email: a_nela_1986@hotmail.com

Nadzorni odbor Udruge

Mijo Ćosić, dipl. ing. ▪ Ivo Matić, dipl. pravnik ▪
Suljo Tahirović, dipl. ing. polj.

Sud časti Udruge

Tomislav Božić, dipl. pravnik ▪
Ilija Džepina, Univ. spec. mech. dipl. ing. ▪
fra Mladen Jozić

ID number Udruge: 4254124190009

Beneficiary Bank: Raiffeisen Bank dd BiH

Bank Address: Zmaja od Bosne bb, Sarajevo, BiH

Bank account number: 1610250029510066

Swift Code: RZBABA2S

IBAN Code: BA391611250000640197

Full beneficiary name: Fra Grga Vilić Udruga građana

Full beneficiary address: Potocani bb Odzak

Bilten uređuju

mr. sc. fra Petar Andrijić ▪ Anto Knežević ▪
Ivo Lubina Dino

Tisak

Promedia, Modriča
email: promedia.rs@gmail.com

Fotografije

Uza svaku sliku (osim slika suradnikā) naznačen je autor ili vlasnik. Ako ime nije navedeno, fotografiju je snimio predsjednik Udruge.

Logo Udruge

Goran Bačić

Mrežna stranica

www.fra-grga-vilic.com

email

a_nela_1986@hotmail.com

Adresa

Društveni dom Jošava
Potočani bb ▪ 76290 Odžak
Bosna i Hercegovina